

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת שלח תשפ"ב

שלח לך אנשים (י"ג. ב')

פירש רש"י למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר ע"כ. וצ"ע במה שהקשה רש"י "למה נסמכה" וכו', והלא נסמך משום שמעשה המרגלים היה מיד לאחר מעשה מרים, ובשפתי חכמים עמד בכך, וביאר דהוקשה לרש"י למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לבד, והא מעשה קרח היה קודם מעשה מרים, והו"ל לכתוב פרשת קרח ואח"כ מרים ואח"כ פרשת המרגלים, וע"כ שהתורה כתבה לא כסדר, וא"כ למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, והא זה לא כסדר, וע"ז תירץ רש"י דהסמיכות היא כדי לדרוש שרשעים ראו ולא לקחו מוסר, ודוחק.

והנה ברש"י הקשה למה נסמכו ב' הפרשיות, אמנם מביאים שהלשון במדרש רבה "מה ראה לומר אחר מעשה דמרים שלח לך אנשים", והיינו שמעשה מרגלים נסמך למעשה מרים כדי שהמרגלים ילמדו ממרים איסור לשון הרע, ויל"ע אם אפשר לפרש כן בדברי רש"י, ויתורץ הקושיא הנ"ל.

שלח לך (שם)

פירש רש"י לדעתך. ומקור דברי רש"י הוא בסוטה (דף לד:). דאיתא שם וכי אדם בורר חלק רע לעצמו, ופירש רש"י שבודאי הקב"ה לא ציוה את משה לשלוח, דוכי הקב"ה יצוה דבר שסופו יבוא לידי תקלה, ונמצא דבורר חלק רע קאי על שילוח מרגלים, אמנם המהרש"א כתב שם על פירוש רש"י דהוא דחוק, וביאר באופן אחר דבודאי הקב"ה לא ציוה את משה לשלוח, דהרי הקב"ה בחר לעם ישראל את ארץ ישראל, ובודאי שהקב"ה לא יבחור ארץ רעה אלא ארץ טובה.

כלם אנשים (י"ג. ג')

פירש רש"י כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו ע"כ. צ"ע דלקמן כתוב "ויבואו וילכו", ופירש רש"י מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה, ומבואר דבתחילתן כבר היו בעצה רעה, ואילו כאן כתוב שהיו כשרים. ובאור החיים תירץ דכשנבחרו היו כשרים, אבל כשהלכו כבר נהיו רשעים, והכריח כן דאם נימא שהליכתם היתה בעצה טובה, א"כ הא שלוחי מצוה אינן ניזוקין, וכיצד אח"כ שינו דעתם לרעה, ועל כרחך שכבר בתחילה הלכו בעצה רעה. ובמהרש"א בסוטה (דף לה.) תירץ דקודם שנבחרו היו כשרים, אבל לאחר שנבחרו נהיו רשעים, [וכך רואים אצל הרבה אנשים שקודם שהם נבחרים הם כשרים, אבל אחר שנבחרו הם משתנים].

יש מי שכתב לדקדק ששעה אחת היו כשרים, וכיון שכן כשהקב"ה חישב להם יום לשנה הורידו להם חצי חודש, שהרי י"א יום בלא"ה היו צריכים ללכת, כדכתיב אחד עשר יום וגו', ועוד ד' יום, שהרי תחילת הארבעים שנה היה בפסח והסוף היה ב"י ניסן שאז עברו את הירדן, הרי שהיה חצי חודש פחות מארבעים שנה וזהו כנגד אותה שעה שהיו כשרים, דשעה שהיא אחד מעשרים וארבע ליום נחשב לחצי חדש שהוא אחד מכ"ד לשנה.

למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי (י"ג. י"א)

צ"ע מ"ט במטה מנשה הוזכר גם "למטה יוסף", ואילו לגבי מטה אפרים (לעיל פסוק ח') לא הוזכר, וביאר דודי המשאת המלך דלמרגלים היו ב' תפקידים, הא' לראות כיצד יכבשו את הארץ, והב' לראות את שבח ארץ ישראל, ולגבי הכיבוש שבט אפרים

ומנשה היו כאחד, וגדי בן סוסי היה הנשיא דשבט יוסף לבדו, ולגבי שבח ארץ ישראל שזה שייך לנחלת הארץ, הרי לענין נחלה חשיבי ב' שבטים, והוא היה הנשיא רק מצד מנשה, ויהושע היה מצד אפרים, ולכך אצל נשיא שבט מנשה כתוב "למטה יוסף למטה מנשה", ואצל נשיא שבט אפרים כתב רק למטה אפרים. וע"פ זה ביאר מ"ט בהתחלה רק כלב נלחם עם המרגלים, ורק כשהוציאו דיבת הארץ בא יהושע, דלהנ"ל מבואר היטב דכל זמן שדיברו "אפס כי עז העם" וכו' דהיינו הדברים הנוגעים לכיבוש, יהושע שתק, דלגבי הכיבוש הוא לא היה מרגל, ורק כשהתחילו להוציא דיבת הארץ דהיינו הדברים הנוגעים לשבח הארץ, רק אז התחיל להלחם עמם.

ויקרא משה להושע וגו' (י"ג. ט"ז)

פירש רש"י התפלל עליו קה יושיעך מעצת מרגלים. וצ"ע מ"ט התפלל רק על יהושע ולא התפלל גם על כלב, וידוע שהחפץ חיים (בשמירת הלשון) כתב שיש ב' דרכים בעבודת ה', הא' להלחם ברשעים, והב' לשתוק, דמצד אחד המלחמה ברשעים גורמת סכנה, אמנם מצד שני כשלא נלחם יש חשש שיתקרב בעצמו, ולכן על יהושע שהיה בסכנה של מלחמה התפלל משה, אבל כלב שהיה חשש שמא יושפע מהם, התפלל על עצמו במערת המכפילה, וכמדומי שכוונת החפץ חיים שהצלה גופנית בעיני ע"י אחרים, אבל להצלה רוחנית בעיני שיתפלל הוא בעצמו.

והגרי"ש אלישיב צ"ל ביאר דזה מה שאמר דוד אם תחנה עלי מחנה לא יירא ליבי וגו', אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה', היינו דמצרות גשמיות אני סמוך ובוטח בקב"ה ואיני ירא, אבל שבתי בבית ה' ע"ז לא שייך בטחון אלא צריך להתפלל ע"ז תמיד.

ובתוספתא (כריתות פ"ד ה"ח) איתא פעמים שהקדים יהושע לכלב, ופעמים שהקדים כלב ליהושע, ללמדך ששניהם שקולים, והכוונה שבצורת העבודה שניהם שקולים.

ובספר קהלת יצחק ביאר מ"ט לא התפלל על כל המרגלים, דכיון שאמרו אלדד ומידד ש"משה מת ויהושע מכניס", הרי שהיה ליהושע "נגיעה" שלא יכנסו לארץ ישראל, דהרי לא רצה משה רבו ימות, ומנגיעה כזאת שהיא לשם שמים משה חשש יותר מהנגיעה של כל המרגלים, ובזה מיושב ג"כ מ"ט התפלל על יהושע ולא על כלב. ועוד י"ל שכיון שיהושע היה תלמידו, חשש בו יותר שיגרם חילול ה' שתלמידו של משה חטא.

בתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר שכשמשה ראה את הענוה של הושע קרא לו יהושע, ופלא, דמה ענין הענוה לכאן, ושמעתי מאחי הגר"א שליט"א דהנה איתא בספרים קדמונים [והובא בטעמא דקרא] שבתחיית המתים, המתים יקומו לפי הא' ב' של שם, אמנם הענוים יקומו לפני כולם, ולכן כשמשה רצה לקרוא ל"יהושע" "יהושע" חשש שבגלל כך יהושע יקום יותר מאוחר, [באותו י' במקום האות ה'], וכשראה את ענותנותו של יהושע א"כ בלא"ה יקום קודם כולם, ולכן קרא לו יהושע.

ובסוטה (דף לה.) איתא שאמרו "דן ריש קטיעא", ופירש רש"י שם מי שראשו קטוע שאין לו בנים ואין לו חלק בארץ ישראל ידבר לפנינו. משום שלא היה ליהושע בנים. ותמוה דמאי נפק"מ אם יש לו בנים. וביאר מרן הגרי"ש אלישיב צ"ל דאיתא ביבמות (דף סד.) דהשוהה עם אשתו י' שנים ולא ילדה צריך לגרשה, אבל אם הוא עבר לגור בארץ ישראל אי"צ לגרשה, ומונה י' שנים משעה שעלה לארץ ישראל, וכיון שכך טענו המרגלים ליהושע שהוא נוגע דרוצה לעלות לארץ ישראל כדי שלא יצטרך לגרשה.

ודבריו צי"ע דהא מ"מ היו לו בנות כמבואר במגילה (דף יד:), ואפשר דכיון שמבנות לבד אין מקיים מצות פריה ורביה ג"כ חייב לגרשה, וצי"ע בזה, [ועיין בזה בראשונים כמבואר באבני נזר (אהע"ז סי' א')].

מובא שהאות י' של שרי עברה ליהושע, ומקשים מהיכן הביא את הניקוד שו"א [יהושע], ומובא שהגיע מהסגול של "בן נון", שחסרו בו ב' נקודות, ולכן כתוב "בן נון". [בביהכ"נ אחד כששיפצו את בית הכנסת הזיזו את ה"מזרח", והתוכחו אם הגבירים ישארו במקומם שקנו, אע"פ שאי"ז ה"מזרח", או שחייבים לתת להם לשבת ב"מזרח" החדש. והביאו ראייה ממה שהאות י' של שרי עברה ליהושע בתחילה, והאות ה' הפסידה שאינה ראשונה, ונשארה במקומה].

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (י"ג. כ')

בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב שיעשו חזקה, וצי"ע דהרי אכילת פירות אי"ז חזקה, ועיין ברמב"ם ובראב"ד (פ"א ממכירה הל"טו).

ויבאו עד נחל אשכל (י"ג. כ"ג)

כאן כתוב "אשכל" ללא ו', ואילו כשכתוב שקראו לו "נחל אשכול" כתוב עם ו' וצי"ע השינוי, וביאר הגר"א שמתחילה קראו לו אשכל על שם אחד מהענקים, [ענר אשכל וממרא], אבל אח"כ הם קראו לו "אשכול" על שם אשכול הענבים, ולכן בפרשת מטות (ל"ב. ט') שמוזכר "נחל אשכול" ג"כ הוזכר עם ו'.

כי לחמנו הם (י"ד. ט')

פירש רש"י נאכלם כלם. החפץ חיים ביאר שכמו שהאדם אינו מפחד מלחם אף אם הוא גדול, אלא אדרבה ככל שהוא גדול הוא אוכל יותר, כך אצל הענקים כיון שיש הבטחה שינצחו, ככל שהם גדולים יהיה יותר סיבה לכלותם.

ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי (י"ד. י"א)

וביאר הגר"י דמשמע שהיה עליהם ב' תביעות, א' שניאצו, דהיינו שדיברו לשון הרע על ארץ ישראל, והב' חסרון באמונה, דהיינו שלא האמינו להקב"ה שהארץ טובה, והוסיף הגר"י דדבר זה גם מרומז בפסוק (תהילים ק"ו. כ"ד) "וימאסו בארץ חמדה, לא האמינו לדברו" דדברו לשון הרע על ארץ ישראל, והיה להם חסרון באמונה, [ועיין עוד לעיל (י"ג. ב') מש"כ עוד בענין התביעה שהיתה על המרגלים].

וזרעו יורשנה (י"ד. כ"ד)

פירש רש"י כתרוממו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרגמו יירתינה אלא במקום יירשנה. מבואר בדברי רש"י דאינו לשון ירושה אלא לשון גירושין, ובטעמא דקרא העיר דגמ' בב"ב (דף ק"יז.) מבואר דלמ"ד דלבאי הארץ נתחלקה הארץ, אופן החלוקה היה שנתחלק לבאי הארץ וחזרו והורישו ליוצאי מצרים, והתחלק חזרה לבאי הארץ, והנפק"מ שאם לא' מיוצאי מצרים היה ב' בנים, ולאחד יש בן אחד, יקבלו ג' חלקים בארץ ומחזירים החלקים לאביהם ושוב חולקים את הג' חלקים חצי לבני האחד וחצי לבן השני, ואם היו חולקים רק ליוצאי מצרים הרי היו מקבלים ב' חלקים במקום ג' חלקים, והנה כלב היה היחיד שהיה גם מיוצאי מצרים וגם מבאי הארץ, והיו לו בנים שהורישו לו, וכשבני החזירו לו נשאר

אצלו, דהא הוא היה חי, וא"כ מבואר היטב מה שכתוב "וזרעו יורשנה", דבאמת הוא מלשון ירושה, והכוונה שהבנים יורישו לכלב, ולכך לא כתוב "יירשנה", וזהו דלא כפירוש רש"י.

בבאכס אל הארץ (ט"ו. י"ח)

פירש רש"י משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו לפיכך כולן למדות זו מזו, וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כולם כן, אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה ע"כ. ומקור דבריו הוא בכתובות (דף כה.), ובטעמא דקרא הקשה דמה הטעם שחלה שונה מכל המצוות שחייבת מיד שנכנסו לארץ, ומאי שנא מתרומות ומעשרות ושמיטה דחייבים רק לאחר כיבוש וחילוק.

וביאר דפירות חו"ל שנכנסו לארץ לדעת רוב הראשונים פטורים מתרומות ומעשרות, אולם בחלה חייבים כיון דהלישה מחייבת, ומבואר דחייב חלה היא בלישה, משא"כ חיוב תרומות ומעשרות שהגידול בקרקע מחייב, ומעתה מבואר היטב כיון שהמקום נקרא ארץ ישראל מיד שבאו, לכן נתחייבו בחלה מיד, אבל המצוות שהם תלוים בקרקע הארץ אכתי לא חל בזה עד כיבוש וחילוק, ולכך לא נתחייבו בתרומות ומעשרות רק לאחר כיבוש וחילוק, וכן בשמיטה ויובל שהם ג"כ חיוב על הקרקע.

ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת (ט"ו. ל"ב)

בגמ' בשבת (דף צו:) נחלקו מה היה חטאו של המקושש, דחד אמר דהעביר ד' אמות ברה"ר, וחד אומר שעשה מלאכת "מעמר", וכתב המהר"ל דיסקין דלמ"ד שהחטא היה שהעביר ד' אמות ברה"ר, מבואר היטב מה שהקדים הכתוב "ויהיו בני ישראל במדבר", דכוונת הכתוב להדגיש דאף שהמדבר הוא כרמלית, מ"מ כשהיו בני ישראל במדבר היה רשות הרבים, כמבואר בשבת (דף ו:).

וביאר בזה דגם למ"ד "מעמר" מבואר מה שהקדים שהיו במדבר, משום דקשה כיצד שייך במדבר "מעמר" והא לא גדלו עצים, וא"כ אי"ז ממקום גידולו, ולזה הקדים ויהיו בני ישראל במדבר דכיון שבני ישראל היו במדבר היו גדלים לפניהם עצים, [כמבואר בתוס' בחולין (דף פח:)].

המהרש"א בב"ב (דף ק"ט:) כתב דכיון שהמקושש עשה זאת כדי שאחרים יראו מלעשות כך, הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וזהו חידוש.

על כנפי בגדיהם לדרתם ועשו להם ציצית (ט"ו. ל"ח)

צי"ע מ"ט הפסיק ב"לדרתם" בין "על כנפי בגדיהם" ל"ועשו להם ציצית", הא הו"ל למימר לדרתם לבסוף, ובמדרש כתוב דרק "על כנפי בגדיהם" יהיו "לדרתם", אבל ה"תכלת" לא יהיה לעולם, וכן כתבו האור החיים והגר"א.

ובענין ה"תכלת" ידוע שהבית הלוי טען שצריך לכך מסורת, ואין לנו ע"ז מסורת, אמנם האדמו"ר מראדזין זצ"ל סבר שהוא התכלת, [ומסופר שאמרו לו ש"אחרי רבים להטות" וכיון שרוב העולם לא לובשים נילך אחר הרוב, והאדמו"ר קרא לשואב המים ושאלו מה הדין חמץ בע"פ לאחר שש שעות ולמעלה, והשיב שלא יודע, ושאל הרי בגמ' (פסחים דף ד:)] כתוב "דכולי עלמא חמץ משש שעות ולמעלה אסור" [היינו דכו"ע מודו בזה], והרי יש אנשים שאינם מודים בזה, אלא ש"הכל מודים" היינו מאלו שלומדים, וה"נ בענין התכלת].

ברכת מזל טוב לידידינו הטורח רבות בכתיבת שיעורי רבינו שליט"א

הבה"ח יהושע העשיל פישר נ"ו

תלמיד מובהק לרבינו ראש הישיבה שליט"א לרגל אירוסיו בשעט"מ
יה"ר שישלם ה' משכורתו מן השמים ויזכו לבנות בית נאמן בישראל
כעתירת מערכת "רבד הזהב"